

Wstęp

Sztuka stanowi jedną z najważniejszych, jeśli nie najważniejszą dziedzinę kultury. Jest też pojęciem, które niekiedy trudno jednoznacznie zdefiniować, ponieważ zawsze może pojawić się dzieło/utwór, który przez swoją specyfikę nie będzie mieścił się w przyjętej arbitralnie definicji. Niemniej jednak na przestrzeni lat podejmowano próby zdefiniowania sztuki. Władysław Tatarkiewicz pisał, że jest ona „odtworzeniem rzeczy bądź konstruowaniem form, bądź wyrażaniem przeżyć – jeśli wytwór tego odtwarzania, konstruowania, wyrażania jest zdolny zachwycać bądź wzruszać, bądź wstrząsać”¹. Sięgając z kolei do definicji słownikowych, to w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego, sztuka jest charakteryzowana jako „twórczość artystyczna obejmująca dzieła z zakresu malarstwa, muzyki, literatury, architektury, rzeźby, odpowiadające wymaganiom estetyki, odznaczające się pięknem, harmonią”², zaś w słowniku języka polskiego PWN za sztukę uznano „dziedzinę działalności artystycznej, wyróżnianą ze względu na reprezentowane przez nią wartości estetyczne; też: wytwór lub wytwory takiej działalności”³.

W starożytnej Grecji i Rzymie sztukę określano odpowiednio, jako *techné* i *ars*, a jej znaczenie było szersze niż dotychczas, bowiem rozumiano ją jako umiejętność wykonania jakiegoś przedmiotu lub w znaczeniu biegłości w czymś. Z kolei umiejętność polega na znajomości reguł, zatem sztuka nie może istnieć bez reguł czy przepisów i za sztukę nie uznawano czegoś, co powstało z natchnienia czy fantazji. Tak szeroka definicja sztuki obowiązywała również w czasach średniowiecza i renesansu⁴.

¹ W. Tatarkiewicz (1975), *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa: 48.

² <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/sztuka/> (dostęp: 9.03.2023).

³ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/sztuka.html> (dostęp: 9.03.2023).

⁴ W. Tatarkiewicz (1975), dz. cyt.: 21-22.

Z pojęciem sztuki związane jest również pojęcie systemu artystycznego, który z kolei stanowi element systemu społeczno-kulturowego. W tym kontekście instytucje związane z szeroko pojętą sztuką odpowiadają za eksponowanie, konsumowanie i obieg dzieł sztuki w społeczeństwie. Sztuka pełni także szereg funkcji, od komunikacyjnej, estetycznej, poznawczej przez etyczną, wychowawczą i metafizyczną, aż po funkcję emocjonalną, ludyczną itp.

Związki sztuki z kulturą fizyczną sięgają czasów prehistorycznych, czego potwierdzeniem są chociażby powszechnie znane malowidła z jaskini Altamira w Hiszpanii, wśród których można odnaleźć fragmenty polowań na zwierzynę ludzi pierwotnych. Trwały mariaż kultury fizycznej i sztuki można natomiast odnaleźć w dorobku starożytnych cywilizacji, wszak to w akadyjskim eposie o Gilgameszu, którego fragmenty pochodzą prawdopodobnie z końca III tysiąclecia p.n.e., znajdują się elementy współzawodnictwa cielesnego w postaci walki zapaśniczej, tytułowego Gilgamesza z innym herosem Enkidu, ucieleśniającym dziki świat przyrody. Co jednak istotne, walce towarzyszą szlachetne zasady etyczne, a po jej zakończeniu rywale zostają przyjaciółmi⁵. Poemat ten stał się inspiracją dla dzieł kręgu literatury perskiej, greckiej i średniowiecznej.

Pisząc o związkach sztuki z kulturą fizyczną nie sposób pominąć cywilizacji starożytnej Grecji, uznawanej za kolebkę europejskiego sportu i będącej przykładem ścisłych i wielowymiarowych powiązań kultury fizycznej i sztuki. Wystarczy wspomnieć choćby *Iliadę* czy *Odyseję* Homera, piewców sportu w postaci Pindara i Bakchylidesa oraz ich utwory w formie *epinikiów*, rzeźbiarzy, jak Myron lub Fidiasz czy wreszcie malowidła na wazach i amforach, przedstawiające sceny z igrzysk i stanowiące bezcenne źródło poznania greckiej agonistyki. Dorobek starożytnych Hellenów w zakresie sztuki i kultury fizycznej to nie tylko dzieła materialne, ale również idea, wychowanie estetyczne, dążenie do doskonałości, harmonii czego uosobieniem jest *kalokagathia*.

W kolejnych epokach, w zależności od sytuacji społeczno-polityczno-religijnej, w mniejszym lub większym stopniu artyści podejmowali tematy związane z kulturą fizyczną, stąd też relacje sztuki z różnymi formami kultury fizycznej (sportem, wychowaniem fizycznym, rekreacją, turystyką i rehabilitacją ruchową) można określić jako wielowątkowe i wielowymiarowe, mające charakter pośredni i bezpośredni. Sztuka może również promować kulturę fizyczną na wielu płaszczyznach, pełnić ważną funkcję poznawczą, a być

W. Lipoński (2012), *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa: 29-30.

może przede wszystkim, ukazywać w niej najbardziej szlachetne i wzniosłe wartości humanistyczne.

Potwierdzeniem związków sztuki z kulturą fizyczną są współczesne definicje tej pierwszej. We wspomnianym słowniku Doroszewskiego, sztuka jest określana również, jako „czynność, czyn, działanie będące wyrazem czyjejś zręczności, umiejętności, sprytu itp.”⁶. Innym dowodem niech będzie czołowe dzieło kultury fizycznej doby renesansu, napisane przez włoskiego humanistę Girolamo Mercuriale i uważane za pierwszą encyklopedię ćwiczeń fizycznych, stanowiącą podsumowanie dorobku starożytnych w tej dziedzinie. Jego tytuł brzmi *O sztuce gimnastyki ksiąg sześć (De arte gymnastica Libri Sex)*⁷.

Niniejsza monografia jest kolejnym z cyklu tomem, wydanym przez Akademię Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie oraz Salezjańską Organizację Sportową Rzeczypospolitej Polskiej. Tak jak w przypadku wielości definicji pojęcia i form sztuki, tak też charakterystyczną cechą monografii jest wielość sposobów widzenia związków kultury fizycznej i sztuki z perspektywy nauk humanistycznych i społecznych. Monografia stanowi uporządkowany zbiór 32 rozdziałów, które podzielono na trzy części, stosując kryterium dyscyplinarno-merytoryczne. Pierwsza część to rozdziały przygotowane z perspektywy socjologii i antropologii kulturowej, w drugiej przedstawiono związki kultury fizycznej i sztuki w ujęciu filozofii i pedagogiki, w trzeciej zaś zamieszczono teksty podejmujące problematykę kultury fizycznej i sztuki w aspekcie historycznym i prawno-organizacyjnym.

W prezentowanej monografii znajdują się rozważania o charakterze teoretycznym i przeglądowym, ukazujące wielopłaszczyznowe związki i miejsce sztuki, a także jej wartości i funkcji w szeroko pojętej kulturze fizycznej z punktu widzenia socjologii, pedagogiki i filozofii. Nie zabrakło też rozdziałów poruszających wykorzystanie nowoczesnych technologii w kontekście sztuki i kultury fizycznej czy też klasycznych studiów przypadku oraz – co wydaje się oczywiste – problematyki olimpizmu i jego związków z różnymi dziedzinami sztuki, które przedstawiono z perspektywy historii, ale też filozofii i pedagogiki. W monografii znajdują się też teksty traktujące o wychowaniu fizycznym i sporcie niepełnosprawnych oraz prawnych i turystycznych kwestiach kultury fizycznej.

⁶ <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/sztuka/> (dostęp: 9.03.2023).

Jeden z egzemplarzy tego dzieła znajduje się w zbiorach biblioteki Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu i jest dostępny również w wersji cyfrowej: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/21918/edition/35932/content>.

Wierzymy, że niniejsza monografia, zawierająca wielodyscyplinarne ujęcie kultury fizycznej i sztuki, wzbudzi zainteresowanie czytelników i zainspirowuje do własnej refleksji i dalszych poszukiwań poznawczych.

Składamy podziękowania wszystkim autorom za przygotowanie rozdziałów do monografii i mamy nadzieję, że będzie ona stanowić ważny głos w dyskursie naukowym na temat kultury fizycznej. Serdecznie dziękujemy również donatorom i współorganizatorom niniejszego przedsięwzięcia wydawniczego za obdarzenie nas zaufaniem oraz za wsparcie organizacyjne i finansowe. W sposób szczególny dziękujemy Ministerstwu Sportu i Turystyki, Spółce Polskie Mięso i Wędliny Łukosz oraz Totalizatorowi Sportowemu LOTTO.

Zbigniew Dziubiński i Arkadiusz Włodarczyk